

Борисов Н. М.,
здобувач вищої освіти
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Дручек О. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри правового
забезпечення та правоохоронної діяльності
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРОБЛЕМ ЗАСТОСУВАННЯ «ПРАВА ЖЕНЕВИ» В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Сучасний військовий конфлікт, який розгорнувся внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, підкреслює необхідність ефективного застосування норм міжнародного гуманітарного права (далі – МГП).

МГП є комплексною системою правових норм, спрямованих на регулювання ведення бойових дій та забезпечення захисту цивільного населення в умовах збройного конфлікту. Основні міжнародні документи, такі як Женевська конвенція від 12 серпня 1949 року, її додаткові протоколи [1], а також Гаазька конвенція про закони і звичаї сухопутної війни [2], встановлюють базові принципи, які повинні бути дотримані навіть у найскладніших військових умовах.

Відповідно, аналіз особливостей застосування норм МГП в умовах сучасного збройного конфлікту, окреслення основних проблем їх імплементації, а також визначення перспектив розширення міжнародних механізмів правового захисту цивільного населення є важливим науковим та політичним завданням.

Міжнародне гуманітарне право базується на низці ключових документів, що регулюють поведінку учасників збройних конфліктів. Найважливішим з них є Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, яка закріплює основні гарантії безпеки для осіб, що не беруть участі у бойових діях. Цей документ встановлює обов'язок для держав-учасниць забезпечувати гуманітарні умови для цивільних осіб навіть у періоди активних бойових дій [1, с. 34-78].

Додатковий протокол до Женевських конвенцій, прийнятий 8 червня 1977 року (Протокол I) [2, с. 10-45], деталізує заходи щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, розширюючи перелік гарантій, які мають дотримуватися сторонами конфлікту

Гаазька конвенція від 18 жовтня 1907 року встановлює основні правила поведінки під час ведення бойових дій, визначаючи закони та звичаї, якими мають керуватися військові сили. Ці норми набули особливого значення в умовах сучасних конфліктів, адже вони створюють фундамент для аналізу та оцінки правомірності застосування сили [3].

В умовах збройної агресії російської федерації проти України основне завдання МГП полягає у забезпеченні максимального захисту цивільних осіб та мінімізації наслідків бойових дій для невійськових. Звіт Управління Верховного комісара ООН з прав людини про ситуацію в Україні від 27 червня 2023 року свідчить про численні випадки порушення норм МГП, зокрема, про безпідставні обстріли житлових районів, руйнування об'єктів інфраструктури та інші дії, що загрожують життю та здоров'ю цивільних осіб [4, с. 5–20].

Одним із важливих механізмів правового захисту є застосування санкцій проти осіб, які порушують норми МГП. Міжнародний кримінальний суд (МКС) вже вжив заходів щодо притягнення до відповідальності керівників, причетних до скоєння воєнних злочинів, шляхом видання ордеру на арешт, що демонструє зростання міжнародного тиску на недотримання норм гуманітарного права [5, с. 1-12]. Такий підхід створює прецедент для подальшого розслідування та притягнення до відповідальності осіб, відповідальних за порушення норм МГП.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) є одним із ключових органів, що забезпечують правовий захист цивільних осіб, постраждалих від порушень норм МГП. Розгляд справ проти держав, у яких зафіксовано порушення прав людини в умовах збройних конфліктів, створює додатковий механізм притягнення до відповідальності за злочини проти людяності [6, с. 1-45].

Правозахисні організації, зокрема Human Rights Watch, регулярно публікують доповіді, в яких детально аналізуються випадки воєнних злочинів, такі як обстріли цивільних, тортури та насильницькі депортації. Зазначені документи відіграють важливу роль у формуванні громадської думки та наданні доказової бази для міжнародних судових розслідувань [7, с. 1-28]. Разом з судовими органами вони створюють систему, яка сприяє посиленню контролю за дотриманням норм МГП. Незважаючи на існуючу нормативно-правову базу, практичне застосування норм МГП стикається з низкою серйозних викликів. Однією з головних проблем є складність документування порушень в умовах інтенсивних бойових дій, коли доступ до місць злочинів обмежено, а інформація може бути спотвореною. Також важливою є проблема оперативного реагування на порушення: існують труднощі у своєчасному збиранні доказів та проведенні незалежних розслідувань. Політичний контекст конфлікту часто ускладнює діяльність міжнародних судових інституцій, що може призводити до затримок у притягненні винних до відповідальності.

Проте, зростання ролі таких органів, як МКС та ЄСПЛ, свідчить про поступове удосконалення міжнародної системи правового захисту. Посилення співпраці між державами, міжнародними організаціями та правозахисними структурами може сприяти більш ефективній імплементації норм МГП у

безпрецедентних умовах збройного конфлікту, спричиненого російською агресією проти України.

Для подолання існуючих викликів необхідно вдосконалити механізми контролю за дотриманням норм МГП, зокрема «права Женеви». Одним із напрямків є розширення співпраці між міжнародними судовими інституціями та правозахисними організаціями, що дозволить створити більш ефективну систему збору доказів та проведення розслідувань. Також важливим є розвиток технологій дистанційного моніторингу та збору інформації, що дозволить оперативно фіксувати порушення у важкодоступних зонах бойових дій.

Крім того, вдосконалення правового регулювання на національному рівні, із врахуванням норм «права Женеви», сприятиме зміцненню правового статусу цивільного населення в умовах воєнного конфлікту. Створення спеціалізованих судових комісій та робочих груп для розслідування воєнних злочинів може стати додатковим механізмом підвищення ефективності імплементації норм МГП.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що міжнародне гуманітарне право, зокрема, «право Женеви», є ключовим інструментом забезпечення захисту цивільного населення в умовах збройної агресії. Женевська конвенція, її додаткові протоколи, а також Гаазька конвенція, утворюють міцну нормативну базу, що встановлює обов'язкові стандарти поведінки для всіх учасників збройного конфлікту.

Практика застосування цих норм у контексті збройної агресії проти України демонструє як досягнення, так і низку викликів, пов'язаних із документуванням та притягненням до відповідальності винних у воєнних злочинах.

Розвиток міжнародних судових механізмів, таких як МКС та ЄСПЛ, створює додатковий тиск на порушників норм МГП та сприяє їх притягненню до відповідальності.

Подальше вдосконалення нормативно-правової бази, посилення міжнародної співпраці та впровадження сучасних технологій моніторингу є необхідними умовами для ефективної імплементації норм міжнародного гуманітарного права. Це, у свою чергу, сприятиме зниженню гуманітарних наслідків збройних конфліктів і встановленню справедливості для потерпілих.

Список використаних джерел:

1. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року // Міжнародний комітет Червоного Хреста. – URL: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/380> (дата звернення: 02.02.2025).

2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року // Міжнародний комітет Червоного Хреста. – URL: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/470> (дата звернення: 02.02.2025).

3. Гаазька конвенція про закони і звичаї сухопутної війни від 18 жовтня 1907 року // AvalonProject, YaleLawSchool. – URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp (дата звернення: 02.02.2025).

4. Звіт Управління Верховного комісара ООН з прав людини про ситуацію в Україні від 27 червня 2023 року // Офіційний сайт ООН. – URL: <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine> (дата звернення: 02.02.2025).

5. Міжнародний кримінальний суд: ордер на арешт Володимира Путіна та Марії Львової-Белової // Офіційний сайт МКС. – 17 березня 2023 р. – URL: <https://www.icc-cpi.int/>. (Дата звернення: 02.02.2025).

6. Європейський суд з прав людини. Справи України проти Росії // Офіційний сайт ЄСПЛ. – URL: <https://www.echr.coe.int/> (дата звернення: 02.02.2025).

7. Human Rights Watch. Воєнні злочини в Україні: обстріли цивільних, тортури та насильницькі депортації. Лондон. 2023. 28 с. URL: <https://www.hrw.org> (дата звернення: 02.02.2025).